

A CAVTATI TANÁCSKOZÁS TÉMAIBÓL

LEHETSÉGES-E BÉKÉS ÁTMENET A SZOCIALIZMUSBA?

B Á L I N T I S T V Á N

Már Engels lehetségesnek tartotta, hogy békésen, parlamenti úton diadalmaskodjon a szocializmus. A haladó erők és a reakció emi-nens képviselői egyaránt biztosra vették, hogy az általános szava-zati jog bevezetése a szocializmus győzelmét hozza meg. A valóság, a történelmi fejlődés rácsúfolta mindezekre a véleményekre. De nem is ez volt a leglényegesebb jóslat, amely időközben nem vált be. Sokkal messzebb menő következményekkel és hatással járt, hogy nem teljesült Marxnak egy másik jóslata: a szocializmus a legfejlet-tebb kapitalista országokban — méghozzá többen egyszerre — győz. Ehelyett a szocialista társadalmi rendszer egyetlen ország-ban, méghozzá az egyik legfejletlenebben diadalmaskodott. Azóta is elsősorban fejletlen országokban győzött — forradalmak, háborúk, megrázkódtatások révén.

Lehetséges-e, hogy most ismét időszerűvé lett a békés átmenet kérdése a legfejletlenebb kapitalista országokban? A szocializmus a mai világban címmel Cavtatban megtartott kerekasztal-értekezlet résztvevői egyöntetűen igennel válaszoltak erre a kérdésre. „A fejlett kapitalizmus országainak szocialista távlatairól megnyílt a vita. De ezekhez a távlatokhoz nem járul hozzá sem a már érvényes szabályok vak követése, sem pedig a marxista citátumok litániaként való ismételtetése, amelyekkel elhessegethetnénk a valóságból eredő tényeket és újdonságokat” — mondotta többek között dr. Lucio Li-bertini, az Olasz Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. Csakhogy ezzel a kérdések egész sora nyílik meg. A kapitalizmus jelenlegi válsága visz-e el ehhez a békés átmenethez? Átalakulhat-e

a kapitalizmus társadalmi szerkezete annyira, hogy a munkásosztály a társadalmi átformálásához megnyerheti a lakosság többségét? Miben és hogyan kell megváltoztatni a szocializmus stratégiáját és taktikáját, hogy a munkásosztály ennek a társadalmi átalakulásnak a szolgálatába állíthassa a tömegeket?

Ez volt az egyik központi témája a kerekasztal-értekezletnek. És erről szeptember 26-ától október 2-áig 62 külföldi és 98 hazai neves marxista vitatkozott. Most az erről elhangzottakat kíséreljük meg összegezni. Később esetleg visszatérünk a kerekasztal-értekezlet még egy témakörére: a fejlett országok munkásosztályának harca és a fejlődő országok népeinek világméretű forradalma közötti viszonyra.

VÁLSÁGBAN VAN-E A KAPITALIZMUS?

Nem vitás, hogy az egész kapitalista világban végigsöprő gazdasági válság a mostani forradalmi hullám elindítója. Ez ugyanis az az objektív tényező, amely zavarba hozta a rendszer védőit, akik már azt hirdették, hogy a kapitalizmus az állami beavatkozás révén többé nem kerülhet súlyos válságba. Ugyanakkor objektív háttérként ez a válság ott áll amögött is, hogy elindította a nyitott szemmel néző társadalmi erők kiütkeresését, bizonytalanná tette a tömegeket, megadta a lendületet a forradalmi mozgalmaknak. Van olyan vélemények, hogy a válság bizonyos megállapódása most esetleg a baloldal visszaszorítását indíthatja el, ami csak fokozza annak szükségességét, hogy a világ marxistái elmélyültebben, minden előítéllettől mentesen foglalkozzanak a jelenlegi gazdasági válság problémáival.

Az alapvető kérdést illetően a résztvevők nem jutottak azonos véleményre. Az egyik vélemény úgy hangzott, hogy a gazdasági válság nem kedvez a forradalmi lendületnek, hisz Dánia példája, még inkább a svédországi szociáldemokrácia választási veresége azt mutatja, hogy a válság nem forradalmasítja a munkásosztályt. Ellenkezőleg, oda vezet, hogy a munkásosztály önzőbb lesz, kevésbé törődik társadalmi céljaival, inkább saját egzisztenciájának pusztá védelmére és fenntartására rendezkedik be. A másik véglet: még nagyobb válságra, a fejlődő országok világméretű forradalmára, kaktaklizmára van szükség ahhoz, hogy a fejlett tőkés országok munkásosztálya is forradalmiasodjon, hisz a kapitalizmustól kapott kedvezmények folytán, főleg a fejlődő országok kizsákmányolásából

való részesedéséből eredően maga is értéktöbblet-élvezővé lett, munkásarisztokráciává alakult át. Abban azonban egyetértettek, hogy a jelenlegi válság mindenképpen olyan kérdés, amellyel a világ marxistáinak foglalkozniuk kell.

Sokféle elemzés és értékelés hangzott el ezzel a válsággal kapcsolatban Cavtatban. David Plotke, a San Franciscó-i *Socialist Revolution* című folyóirat szerkesztője adatokkal mutatott rá, hogy 1974 végén és 1975 elején jelentősen visszaesett a termelés a legfontosabb kapitalista országokban: az USA-ban 1974 utolsó negyedében 3,3, 1975 első negyedében pedig 8 százalékkal, Japánban ebben a két időszakban 5,9, illetve 8,2, Franciaországban 6,4, illetve 3, 4, Nyugat-Németországban 2,6, illetve 2,9, Olaszországban 6,7, illetve 1,3, Nagy-Britanniában 2,7, illetve 0,9 százalékkal, az OECD országai-ban együttesen 1974 utolsó negyedében 4,2, 1975 első negyedében pedig 5,3 százalékkal csökkent az ipari termelés. A kerekasztal-értekezlet másik részvevője, Pierre Joye, a Belga Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja pedig ennek a gazdasági válságnak egy másik vonatkozását, az infláció kérdését elemezte. Rámutatott arra, hogy az egész kapitalista világ az infláció révén tartotta működésben a gazdaság gépezetét. Az infláció ugyanis szakadatlanul serkentette az eladást, ugyanakkor növelte a vállalatok hasznát, végül pedig az infláció megkönnyítette a munkaadók helyzetét a munkásokkal való viszályban, mert „az infláció a nemzeti jövedelem és a meglévő pénzeszközök újrafelosztásának eszköze a kapitalista vállalatok javára. Ezért... az infláció a legfőbb olyan eszköz volt, amelynek segítségével a kapitalista rendszer a második világháború után elkerülte a komolyabb válságot”. Időközben azonban ez az infláció olyan méreteket öltött, hogy most nem lehet a kapitalista rendszer szövetségese, hanem annak ellenségévé vált.

A válság e két lényeges tényezőjének elemzése ellenére a résztvevők rámutattak, hogy a jelenlegi válság nem lehet olyan súlyos, mint az 1929. évi volt. Tünetei azonban arra engednek következtetni, hogy nem átmeneti gazdasági pangásról, a kapitalizmus gazdasági mechanizmusának akadozásáról van szó, hanem a rendszer strukturális válságáról, amire abból is következtethetünk, hogy 1. most már nem egyes országok vannak válságban, hanem az egész kapitalista világpiac; 2. nem átmeneti munkanélküliségről, hanem állandó munkanélküliségről van szó és 3. tehetetlennek bizonyult az az eszköz, amellyel a kapitalizmus az 1929—30-as válságot leküzdötte, az állami beavatkozás. Ebből vonták le azt a következtetést,

hogy a jelenlegi gazdasági válság csak bizonyos tünete a kapitalizmus általános strukturális válságának. Dr. Nicos Poulantzas párizsi egyetemi tanár például kimutatta, hogy a strukturális válság hogyan nő át az állam válságává, politikai válsággá, a kapitalizmust támogató és fenntartó káderek lelki válságává és általános ideológiai válsággá.

Ezek a tünetek azért foglalkoztatják ma a világ marxistáit, mert a kapitalista rendszer válsága változásra kényszeríti magát a kapitalizmust is. Ezek a kikényszerített és kényszerű változások esélyt nyújtanak a világ munkásosztályának arra, hogy kieszközölje a társadalmi átalakulást, ugyanakkor figyelmeztet arra a veszélyre is, hogy e válság elől a fasizmusban kereshetnek menedéket, éppúgy, mint 1929—1930-ban. Éppen ezért a jelenlegi gazdasági válság a szocializmusért vívott harc stratégiájával kapcsolatos valamennyi vizsgálat egyik kiindulópontja.

KIK A MUNKÁSOSZTÁLY SZÖVETSÉGESEI?

A válság tehát kétségtelenül kikényszerít bizonyos változásokat. A kérdés csak az, hogy a munkásosztályban és általában a szocializmus híveiben van-e annyi erő, hogy ebben a helyzetben kikényszerítsék a társadalmi átalakulást, vagy pedig a kapitalizmus maga keres megoldást, esetleg még a fasizmus útját is választja. Éppen ezért a szocializmusért vívott harc stratégiájának másik központi kérdése, amellyel a cavtati kerekasztal-értekezlet résztvevői foglalkoztak, hogy a fejlett országok társadalmában van-e olyan erő, amely a jelenlegi helyzetet a szocialista átalakulás irányába terelheti. Erre a kérdésre is igennel válaszoltak.

Egyik kiindulópontjuk: a Cavtatban is elhangzott véleményekkel szemben, hogy a fejlett kapitalista országok munkásosztálya elveszítette forradalmiasságát, mivel a kapitalizmus haszonélvezője lett, a többség azon a véleményen volt, hogy ez a munkásosztály igenis megmaradt forradalmi erőnek. Ezt a tételüket meggyőző adatokkal támasztották alá. Tanulságosak voltak például a szkopjei Dancso Zografszki által összegyűjtött adatok. Ezek szerint a világ munkásosztályának 40 százaléka a fejlett tőkés országokban él. A munkások létszáma a XX. század elejétől napjainkig háromszorosára növekedett. Még érezhetőbb a növekedés, ha a szervezett munkások számát vesszük szemügyre. 1913-ban 15 millió szervezett

munkás volt, a második világháború előtt már 60 millió, 1970-ben pedig 230 millió. A másik jelentős adat: a második világháború után a bérmunkások száma másfél—kétszeresére növekedett, a sztrájkok száma viszont három és félszeresére ugrott. A növekedés állandóan gyorsult: 1960 és 1970 között, tehát egy évtized alatt 360 millió munkás sztrájkolt, viszont 1969 és 1972 között, tehát három év alatt a sztrájkoló munkások száma 225 millió volt. Több részvevő rámutatott, hogy a munkásosztály viszonylagos jólétének növekedésével az osztályharc éle nem tompult, hanem csak a követelések, a harc jelszavai és céljai változtak, elsősorban azzal, hogy új és más követelések kerültek a munkásosztály harcának előterébe, a munkásosztály harca túlnőtt a gazdasági követeléseken, most már az ellenőrzésbe és a döntéshozatalba való bevonást, a vállalatok és a társadalom ügyeinek irányításában való részvételt követeli.

A munkásosztály forradalmiassága megmaradásának bizonyítása mellett még lényegesebb elemzések mutatták ki, hogy a kapitalizmusban olyan társadalmi változások játszódtak le, amelyek ma már lehetővé teszik, hogy a munkásosztály tényleg a lakosság hatalmas többségét megnyerje a szocializmusért és a társadalom lényeges átalakításáért vívott harcnak. Ezek a folyamatok: 1. a falusi lakosság létszámának lényeges csökkenése, 2. a középrétegek, köztük az önálló kisiparosok, kiskereskedők stb. egész rétegének felszámolása, és 3. az a körülmény, hogy a kapitalizmus bérmunkássá alakította át azokat a társadalmi rétegeket is, amelyek eddig a kapitalizmus szövetségesei voltak, mint például a műszaki értelmiség, a hivatalnokok stb. rétege. A már említett David Plotke ezzel kapcsolatban rendkívül meggyőző adatokat gyűjtött össze. Nemcsak azt mutatta ki, hogy az USA-ban 1900-tól 1970-ig a mezőgazdaságban dolgozók százalékaránya az összes dolgozók között 36,8 százalékról 4,5 százalékra csökkent, hanem azt is, hogy a bérmunkások százalékaránya mennyire megnövekedett. Adatai szerint az USA-ban 1940-ben a munkások és hivatalnokok a dolgozók 71,1 százalékát tették, 1969-ben viszont már 89,5 százalékát, ugyanakkor az önálló dolgozók százalékaránya 21,6-ról 9,2-re csökkent. 1900-tól 1970-ig a fizikai munkások százalékaránya alig változott — 35,8 volt és 34,9 lett. Ugyanakkor érezhetően csökkent a menedzserek, tulajdonosok és földtulajdonosok százalékaránya — 25,6-ról 12,7-re, viszont nőtt a műszaki értelmiség — 4,3-ról 14,4-re —, a közigazgatási és kereskedelmi dolgozók — 7,5-ről 23,6-ra — és a szolgáltatásokban dolgozók — 9,1-ről 12,5-re — százalékaránya.

NINCS MÁS LEHETŐSÉG?

A kapitalizmus általános strukturális válsága az objektív alapot, a kapitalizmus által kikényszerített társadalmi változás pedig, amelyen a lakosság többségének bérmunkássá válása, a szubjektív alapot adta meg a társadalmi átalakuláshoz. Éppen ezért teljes éles-séggel vetődött fel a kérdés: honnan van az, hogy az októberi forradalom után a fejlett kapitalista országokban nem következett be szocialista forradalom, hogy a fejlett országok munkásosztálya nem harcolta ki a szocializmus győzelmét? Cavtatban nyilvánvalóvá vált, hogy e kérdés megválaszolása a szocializmusért harcoló erők alapos és átgondolt lelkiismeret-vizsgálatát, önkritikáját teszi szükségessé.

Mielőtt azonban ezt az önkritikát végrehajthatták volna, két kérdést kellett tisztázni. Először is azt, hogy a koegzisztencia és a két vilárendszer között kialakult erőegyensúly miatt a szocializmusba való átmenet csakis békés lehet, tehát olyan módot kell keresni a világ átalakítására, amely ezekkel az adottságokkal számol. Mint Francisco Bustelo, a Spanyol Szocialista Párt vezetője mondotta: „Számolnunk kell a valósággal, amely, akár tetszik nekünk, akár nem, rákényszerít bennünket arra, hogy figyelembe vegyük azokat a geopolitikai feltételeket, amelyeknek Spanyolország is alá van rendelve és ezek... nem engedik meg, hogy az erőszakkal történő hatalomátvitelre gondoljunk.” Másrészt, összegezést kellett készíteniük a társadalmi átalakulás különféle, marxisták között most érvényesülő elképzeléseiről. Öt ilyen elképzelést soroltak fel, valójában azonban két természetlen végletről és egy kialakuló új koncepcióról van szó. Az egyik véglet — a sztalinista dogmatizmus és az anarchiára hajló szélső baloldal — csak az erőszakos megoldást és a klasszikus utat tartja elfogadhatónak, a másik véglet pedig — a szociáldemokrácia és a reformizmus — csak a meglévő rendszer keretében keresi a megoldást. A most kialakuló és a cavtati kerekasztal-értekezlet vitáinak központjában álló harmadik felfogás békésen, a parlamenti demokrácia és a többpártrendszer körülményei között képzelel el a szocialista átalakulást.

Ahhoz, hogy ez az elképzelés uralkodóvá váljon a fejlett kapitalista országok munkásmozgalmában és fontos helyet kapjon a cavtati elmélkedésekben is, arra volt szükség, hogy a nyugat-európai munkásmozgalom elvégezze a már említett lelkiismereti vizsgálatot, kritikai fölmérést. Az értekezleten részt vevő svéd képviselők annak

friss benyomásával érkeztek, hogy a svéd szociáldemokrácia vere-séget szenvedett a parlamenti választásokon, a finn résztvevők pe-dig annak benyomása alatt, hogy Finnországban lemondott a kom-munisták támogatásával létező kormány. Ezek a benyomások csak meggyőzőbbé tették, hogy ismét időszerűvé váltak azok a kérdések, amelyekre a nyugat-európai munkásmozgalomnak választ kellett és választ kell adnia. Hogyan lehetséges, hogy a szocializmus még min-dig nem győzött egyetlenegy fejlett nyugati országban sem, sehol sem szerezte meg a lakosság többségének támogatását, holott nyil-vánvaló, hogy a kapitalizmus nem képes megoldani a problémákat és a lakosság nagy többsége a kapitalizmus ellen van? Miért nem vetődött fel mindeddig a szocialista átalakulás kérdése a fejlett or-szágokban? Miért mindig a fejletlenebben győzött eddig a szocialis-ta forradalom? A válaszkeresés közben a nyugat-európai marxisták és forradalmi mozgalmak okvetlenül eljutottak addig a következ-tetésig is, hogy mindezért a marxista elmélet és a munkásmozgalom meg annak élcsapata is felelős. A kommunista pártok is hibásak azért, mert nem tudtak felkínálni olyan programokat, amelyek a kapitalizmus elleni harc arcvonalába állították volna az objektíve és szubjektíve kapitalistaellenes tömegeket. Ezért próbálták megfo-galmazni egy olyan új stratégiát és taktikát, amely felszámolja ezt a fogyatékoságot és a kommunista pártokat képessé teszi arra, hogy tényleg tömegeket mozgassanak, vagyis hogy a lakosság többségé-nek támogatását szerezzék meg a forradalmi átalakuláshoz. A cavtati kerekasztal-értekezlet már a marxista elméleti vizsgálódás köz-pontjába állította ezt az új stratégiát.

FELSORAKOZTATHATÓ-E A NAGY TÖBBSÉG?

A cavtati kerekasztal-értekezlet elé terjesztett tanulmányok és a vita ennek az új stratégiának néhány lényeges tételét tudatosította. E tételek közül ismertetünk néhányat:

1. Elméletileg sem védhető, hogy a szocializmus csakis erőszakkal diadalmaskodhat. Már Engels lehetségesnek tartotta, hogy a nyu-gati demokrácia országaiban lehetséges olyan parlamenti győzelem, amely a hatalom átvételére teszi képessé a munkásosztály politikai pártját. Lenin szintén nem tartotta kizártnak a békés hatalomátvé-telt. De még ha a klasszikusok úgy vélekedtek volna, hogy az erő-

szakos hatalomátvétel az egyetlen megoldás, akkor is időközben megváltozhatott volna a helyzet.

2. Eddig mindig fejletlen országokban győzött a szocializmus, most viszont fejlett országban kell napirendre tűzni a társadalmi átalakulás kérdését, ami annyit jelent, hogy másképpen kell megfogalmazni stratégiáját is. Ebben az alapvető kérdésben két ellentétes vélemény alakult ki. Az egyik azt vallotta, hogy Lenin elméletével szemben vissza kell térni Marxnak ahhoz a tételéhez, hogy a szocializmus a legfejlettebb kapitalista országokban győz, a másik nézet pedig az volt, hogy Lenin elmélete — miszerint a fordulat nem a legfejlettebb országokban, hanem a kapitalizmus leggyengébb láncszeménél következik be — továbbra is érvényes, csak éppen a kapitalizmus láncja ma Dél-Európában a leggyengébb. Ettől az eltéréstől függetlenül, abban egyetértettek, hogy a fejlett országokban a szocializmusért vívott harc stratégiáját másképpen kell megfogalmazni.

3. Ha nem a nyomor az a hajtóerő, amely forradalmasítja a munkásosztályt és a dolgozó tömegeket, akkor a munkásmozgalom élcsapatának olyan új jelszavakat és követeléseket kell megfogalmaznia, amelyekkel a viszonylagos jólét körülményei között is mozgósíthatja a tömegeket. Ezek a jelszavak és követelések pedig a következők. A demokrácia megőrzése, kiteljesedése és továbbfejlesztése, akkor, amikor a polgári társadalom már korlátozni kívánja saját vívmányait, amikor a tömegekben már tudatosodott, hogy a demokrácia nem korlátozódhat csak a négyévenkénti szavazásra, hanem magába foglal sok minden mást is, többek között azoknak a nyűgöknek a lerázását, amelyeket a tömegek mind nagyobb tehernek éreznek: a bürokrácia megzabolozását, a városok és községek önállóságát korlátozó központi igazgatás lenyesését stb. A nemzeti függetlenség és önállóság megőrzése akkor, amikor a burzsoázia már belenyugszik annak megcsorbításába, amikor már létét a multinacionális társaságokhoz, az amerikai vezető szerep elismeréséhez, a nemzeti önállóságnak a tömbök alá rendeléséhez köti. Végül az önigazgatás mint annak módja, hogy a munkások beleszólhassanak a gyárak igazgatásába, a polgárok a községek és a városok, a diákok pedig az iskolák igazgatásába stb. Ezek az új jelszavak, amelyekkel a kapitalista tudat válságának napjaiban a munkásmozgalom megnyerheti magának a tömegek támogatását.

4. Mivel a demokrácia, a nemzeti függetlenség, az önigazgatás ilyen fontos szerepet kapott az új programban és az új stratégiá-

ban, a szocializmusba való átmenet csakis békés lehet, a többség megnyerésével és a többség akaratának tiszteletben tartásával. Ami egyrészt azt jelenti, hogy a proletariátus pártja sohasem alkalmaz erőszakot a többséggel szemben, másrészt, hogy mindig aláveti magát a többség döntésének, még a hatalom átvétele után is a választópolgárok elé lép, és belenyugszik a vereségbe, ha a többség egy másik pártot tüntet ki a bizalmával.

5. Mindezzel, vagyis az erőszak alkalmazásának elvetésével, a többség akaratának tiszteletben tartásával, a demokrácia, a nemzeti függetlenség és az öngazgatás előtérbe állításával a proletariátus politikai pártja visszaadja a tömegek hitét a szocializmusba, semlegesíti azt a propagandát, amely oda vezetett, hogy a lakosság bizonyos rétegei —, amelyek különben társadalmi helyzetüknél fogva a szocializmus hívei — idegenkedtek, sőt félttek a szocializmustól. Persze nem egyszerűen a szocializmus szovjet modelljének bírálatáról van szó, hisz Nyugat-Európa munkásosztálya is hibás abban, hogy az októberi forradalom után a szocializmus egyetlen országba szorult és a nehéz körülmények miatt bizonyos vonatkozásokban módosult. A lényeg az, hogy ismét eszménnyé kell tenni a szocializmust, még akkor is, ha ez megköveteli a szovjet modell bizonyos vonatkozásainak bírálatát.

6. A békés átmenet lehetőségét növeli az, hogy más lett az állam szerepe, mint volt. Az állam nemcsak egyszerűen a tőkés rendszer erőszakszerve, hanem már Lenin korában átvett bizonyos gazdasági funkciókat, amelyek — akkor a tőkés rendszer megvédése érdekében — a kapitalizmus egyes jellegzetességeinek megváltozását hozták magukkal, a kapitalizmusra jellemző szabad piac korlátozásával, bizonyos fokú tervezéssel, a tőkés országy hatalmának korlátok közé szorításával, sőt valamelyest az államapparátus függetlenítésével jártak. Az állam szerepének ilyen megváltozása lehetővé teszi, hogy az a szocializmusba való átmenetet is szolgálja, amennyiben a hatalmat ténylegesen a nép veszi át és a többségnek elég ereje lesz ahhoz, hogy a demokrácia intézményének felhasználásával a dolgozó nép érdekeinek rendelje alá az államapparátust és annak különféle funkcióit.

7. Mindez magától értetődővé teszi azt is, hogy a szocializmusba való átmenet békés korszakában megmarad a többpártrendszer. Lucio Libertini, az Olasz Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „A nagy modern társadalmakban, ahol erőteljesen érezhető a központosítás bi-

zonyos elemei, amelyek közül egyesek szükségszerűek, mások veszélyesek, kifejlődik a társadalmi erők, érdekek, a politikai, filozófiai és vallási álláspontok nagyfokú megosztottsága is. A pluralizmus mind lényegesebb szükséglete életünknek.” Ezért a győztes munkáosztaály is tiszteletben tartja ezeket a különféle érdekeket és szempontokat kifejezésre juttató többpártrendszer, az érvek erejével, a nagy többségnek megfelelő megoldások felkínálásával harcol vezető szerepének megőrzéséért, meg azért is, hogy a társadalomnak szocialista irányvételt adjon.

8. Mindennek lényeges következménye az, hogy a szocializmust csakis sajátos utakon, a történelmi és nemzeti sajátosságokhoz alkalmazkodó módon lehet építeni. Különben mihelyt nyilvánvalóvá lett, hogy nem lehet világforradalom, vagyis a szocialista forradalmak nem győznek egyszerre valamennyi fejlett országban, nyilvánvalóvá vált az is, hogy minden egyes munkáosztaálynak és pártjának magának kell megtalálni a tömegek megnyerésének módját, a szocializmus építésének legmegfelelőbb útját.

A fenti általános alapelvek mellett a cavtati kerekasztal-értekezleten elhangzottak alapján ismertessük ennek a stratégiának és taktikának néhány konkrét formáját és nemzeti keretek közötti megvilatkozását:

1. A történelmi kompromisszum. Az Olasz Kommunista Párt fogalmazta meg mint a nagy többség összefogásának, megnyerésének stratégiáját és taktikáját. Később a Spanyol Kommunista Párt is átvette. E két párt számára ez az elképzelés azt jelenti, hogy a szocializmusért vívott harc stratégiájába beépül sok olyan tényező is, amelyet a nyugat-európai munkáosztaály mellőzött vagy figyelmen kívül hagyott. Legelőször is beleépül a nemzeti kérdés másféle értelmezése. Eddig ugyanis az volt a marxisták véleménye, hogy a nyugat-európai államok egynemzetiségű államok, mert úgy alakultak ki a kapitalizmus keletkezésének időszakában. Azóta már nyilvánvalóvá vált, hogy valamennyi nyugat-európai országban nemzeti ellentétek vannak, és a kommunista pártoknak számolniuk kell ezekkel. A Spanyol Kommunista Párt például ezért fogalmazta meg azt a követelést, hogy Spanyolországot föderatív alapon, több állam szövetségeként kell felépíteni. Ez a stratégia továbbá a vallás iránti álláspont megváltozását is jelenti, számolva azzal, hogy a dél-európai államokban még nagy tömegek állnak a vallás befolyása alatt. Jelenti továbbá, hogy a harci stratégiában és taktikában fontosabb

helyet kap a lakosságnak felét képező nők problémájának megoldása. Végül szerephez jutnak még olyan egészen újszerű problémák is, mint a környezetszennyeződés, természetvédelem stb.

2. A harci szövetség. A francia kommunisták a szocialistákkal meg radikálisokkal létrejött összefogása révén lett a szocializmusért vívott harc fontos tényezője. A francia kommunisták megfogalmazásában — mint ahogy azt Cavtatban dr. Jean Pierre Cotten, a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja összegezte — ez a szövetség nem jelent kompromisszumot, amely csak leplezi az ellentéteket a különféle pártok között, nem kelt illúziót, hogy minden különbség és probléma megszűnik, nem az összefogás állandó és végleges formája, hanem a francia kommunisták történelmi kísérlete, első lépésként a választópolgárok 51 százalékának megnyerésére, később pedig a még nagyobb többség megszerzésére a szocializmus békés és demokratikus megvalósítása érdekében.

3. Spanyolország két szakasza. A spanyol kommunisták a történelmi kompromisszum elfogadása mellett a szocializmusért vívott harc stratégiájának részévé tették azt is, hogy országukban két szakaszban érik el a szocializmusba való békés átmenetet: az első szakaszban kivívják a demokrácia érvényesülését, és a második szakaszban ezt a demokráciát a szocialista átalakulás szolgálatába állítják.

4. A japán példa. „A japán forradalom alapvető feladatait meghatározva — mondotta többek között Cavtatban Seichi Ishida, a Japán Kommunista Párt Társadalomtudományi Intézetének titkára —, a Párt elfogadta azt az alapvető irányvonalat, amely a sokoldalú demokratikus átalakulás megvalósításán nyugszik. Először azért, mert Japán az amerikai imperializmus katonai-politikai és gazdasági ellenőrzése alatt áll, tehát a tényleges nemzeti függetlenség kivívása a japán nép egyik alapvető feladata. Másodszor azért, mert nemcsak a munkások és parasztok, hanem a széles néptömegek is, beleértve a kis és középnagyságú vállalkozókat, ki vannak téve az USA-tól függő japán monopolista tőke uralmának és kizsákmányolásának. Ezekből az elméleti és politikai tételekből kiindulva határozta meg a Párt alapvető irányvonalát, amelynek első célja a harc az imperializmus és a monopóliumok ellen, majd a szocialista átalakulás végrehajtása. A demokratikus átalakulás ezen az alapon feltételeket teremt a szocialista átalakulás felé való sikeres haladásra.” A meglepetés erejével hatott Ishidának az a bejelentése Cav-

tatban, hogy ezzel a politikával a Japán Kommunista Párt már eddig is elérte, hogy a lakosság 40 százalékának ügyeit olyan helyi hatóságok intézik, amelyek a kommunistákra támaszkodnak.

ÉS HA TÉVES A SZÁMÍTÁS?

Csak így összegezve tűnik mindez egy egységes és töretlen koncepciónak. Valójában a nyugat-európai munkásmozgalmon belül tovább folynak a viták, és még mindig ott élnek a kételyek is. A szocializmusba való békés átmenet stratégiájával kapcsolatban három problémára a jugoszláv marxisták mutattak rá. 1. Nem szabad abszolutizálni a formát, még mindig lehetséges az, hogy a szocializmus erőszakos úton, nagy válságok és megrázkódtatások útján diadalmaskodik, tehát a nyugat-európai kommunista pártok a szocializmusba való békés átmenetre vonatkozó tételeikkel nem kockáztathatják, hogy 1968 megismétlődjön, vagyis azt, hogy a kommunista párt ne tudjon mit kezdeni egy olyan nagy társadalmi megrázkódtatással, amilyen Franciaországban 1968-ban volt. 2. Nem szabad abszolutizálni a parlamenti demokráciát, hisz nem a forma a fontos, nem az a lényeg, hogy többpártrendszer van-e vagy nincs, hanem az, hogy mennyire válik ténylegessé a munkásosztály hatalma a gazdaság, a termelőerők, a tulajdon felett, 3. Az igazi munka és nehézség tulajdonképpen a hatalomátvétel után kezdődik, mivel a győztes munkásosztály élcsapata egy percig sem ringathatja magát abban az illúzióban, hogy most már minden zökkenőmentesen és zavartalanul halad. Tudatos és szervezett fellépés nélkül a szocializmus felé haladás minden percben elakadhat.

De a nyugat-európai kommunisták maguk is megfogalmaztak néhány kételyt: 1. Nem a kapitalizmus életerejét bizonyítja-e az, hogy most már a kommunista pártok is beolvadnak a kapitalizmus által megteremtett rendszerbe, tehát a békés átmenet elfogadása tényleg a szocializmusba való átmenetet szavatolja-e, vagy pedig éppen ellenkezőleg a kapitalizmusba való belenyugváshoz vezet? 2. Megtarthatja-e vezető szerepét a munkásosztály élcsapata, vagy pedig a békés átmenet stratégiájának elfogadása azzal jár, hogy a vezető szerepet a baloldal más pártjainak engedi át? 3. A kapitalizmus nem alkalmaz-e erőszakot, nem választja-e esetleg a fasiszmus útját, ha a békés átmenet stratégiája ténylegesen veszélyeztetni kezdi a

kapitalista pozíciókat és konkrétá teszi a szocializmusba való békés átmenet lehetőségét?

A baloldal eddigi erősödése a dél-európai országokban azt mutatja, hogy ez a stratégia helyes volt. Biztosra veszik, hogy a forradalmi gyakorlat és elmélet később is meg tud birkózni a mindezzel kapcsolatban jelentkező problémákkal és dilemmákkal.